
METODINĖ PRIEMONĖ FILMUI

„GROŽIS”

APTARTI

Bendrai finansuojama
Europos Sąjungos
Teisių, lygybės ir
pilietybės programos
lėšomis (2014-2020)

„Grožis“

Rež. Christina Willings, 2018

Temos: lyties spektras, lyties tapatybė, lyties raiška, tolerancija, diskriminacija, transfobija.

Metodas, tinkantis šiems dalykams: pilietiniam ugdymui, etikai, anglų kalbom pamokoms, klasės valandėlėms.

Grupės dydis: iki 30 žmonių.

Trukmė: 45-60 min.

Susijusios teisės: teisė į asmeninį gyvenimą, teisė į asmens garbę ir orumą, saviraiškos laisvė.

Pastaba. Ši metodinė priemonė yra tik rekomenduojamojo pobūdžio, padedanti mokytojams pamokų metu atskleisti temą. Užduotys gali būti laisvai pasirenkamos individualiai arba interpretuojamos.

UŽDAVINIAI:

1. Supažindinti mokinius su pagrindiniais terminais, susijusiais su lyties tapatybės spektru.
2. Supažindinti mokinius su iššūkiais, su kuriais susiduria translyčiai vaikai ir paaugliai, perteikiant juos per asmenines filmo herojų istorijas.
3. Įgalinti mokinius tolerantiškai ir pagarbiai reikšti savo poziciją lytiškumo ir saviraiškos klausimais, remiantis filmu ir metodine priemone.

PAMOKOS/RENGINIO PLANAS:

UŽDUOTIS

Įžanga prieš filmo peržiūrą

LAIKAS

KOKIŲ PRIEMONIŲ REIKIA?

Atspausdinta dalomoji medžiaga mokslėviams su klausimais apie filmą (žr. priedą nr. 1)

Pasiruoštas rodymui filmas, kompiuteris, projektorius, dalomoji medžiaga, rašikliai

Pasiruošti klausimai

Filmo peržiūra

Filmo aptarimas

Apibendrinimas

PASIRUOŠIMAS FIMO PERŽIŪRAI

Šioje metodinėje priemonėje pateikiama informacija apie translytiškumą – pristatomi pagrindiniai terminai, pateikiama informacija apie translyčių asmenų situaciją Lietuvoje ir pasaulyje. Kad diskusija tiek prieš filmą, tiek po jo vyktų sklandžiai, mokytojas/moderatorius turi būti susipažinęs su pagrindiniais terminais, gebėti jais tinkamai operuoti bei perteikti mokiniams nešališką ir mokslu pagrįstą informaciją. Dalomoji medžiaga pritaikyta darbui klasės ar panašioje aplinkoje, kad moksleiviai filmo metu ar po jo galėtų susikonsultuoti į jiems rūpimus ar mokytojo/moderatoriaus pateiktus klausimus. Jei filmas žiūrimas su didesne grupe rašymui nepritaikytoje patalpoje, dalomosios medžiagos siūloma atsisakyti.

FILMO APRAŠYMAS

Filme vaizduojami penkių vaikų, kurie nesilaiko jiems primestų „tradicinių“ lyčių apibrėžimų, apmąstymai ir išgyvenimai: atsiskleidimas tėvams, akistata su patyčiomis, bandymas užmegzti romantinius santykius. Beksas (Bex), Lili, Foks (Fox), Tru ir Milo kalba apie savo patirtis ir iššūkius, su kuriais susiduria, kurdami savo tapatybę ir bandydami suprasti, ką kiekvienam iš jų

reiškia būti savimi.

Nusistovėjusių lyčių vaidmenų nepaisymas nemažai visuomenės daliai atrodo nepriimtinas ir „nenatūralus“, ypač jei kalbama apie vaikus. Vis dėlto laikai keičiasi ir vis daugiau šeimų atsisako tylėti ir drąsiai reiškia palaikymą savo vaikams būti tokiems, kokie jie yra. Tokios yra ir šio filmo herojų šeimos – nepaisant visų sunkumų, tėvai besąlygiškai myli ir palaiko vaikus, nors jų tapatybė ir nesutampa su tuo, ko iš jų tikisi visuomenė. Filmo animacija puikiai atspindi filmo veikėjus – ji tokia pat pašėlusė, žaisminga ir drąsi kaip ir šie vaikai.

FILME APTARIAMA PROBLEMA IR JOS KONTEKSTAS

(SKIRTA MOKYTOJAMS LENGVAU PASIRUOŠTI TEMAI):

PAGRINDINĖS SĄVOKOS¹

Pateikiamas sąvokas mokytojas turėtų išanalizuoti prieš filmo peržiūrą.

Heteronormatyvumas kyla iš prielaidos, kad visi žmonės yra heteroseksualūs, bei manymo, kad yra tik dvi (socialinės) lytys – vyrai ir moterys – ir kad vyrai yra vyriški, o moterys – moteriškos. Heteronormatyvumas taip pat suponuoja, kad šios dvi lytys traukia ir papildo viena kitą ir toks gyvenimo būdas yra vienintelis legitimus asmens seksualumo išraiškos būdas.

LGBT bendruomenė ar *LGBT* asmenys yra plati sąvoka, apimanti lesbietes, gėjus, biseksualius ir translyčius asmenis. Tai grupė, kuri dažnai siejama su pilietiniu LGBT teisių judėjimu socialinėje ir politinėje srityse. Kartais *LGBT* sąvoka yra išplečiama apimant ir interseksualius bei *queer* asmenis (LGBTIQ).

Lyties pakeitimo procedūra apima medicininius ir nemedicininus metodus, kuriuos nori taikyti kai kurie transseksualūs asmenys. Šių metodų taikymas – įskaitant hormoninį gydymą, lyties pakeitimo operaciją (pavyzdžiui, veido operacija, krūtinės ląstos operacija, genitalijų operacijos), histerektomiją ir sterilizaciją (sukeliantis nevaisingumą) – dažnai tampa būtina sąlyga siekiant teisinio asmens pasirinktos lyties pripažinimo. Kai kurių metodų taikymas yra laikomas asmens teisės į kūno vientisumą pažeidimu.

¹ Adaptuota iš: Žodynėlis. Nacionalinė LGBT* asmenų teisių gynimo asociacija LGL. Internetinė prieiga: <http://www.lgl.lt/zmoqaus-teises/naudinga-zinoti/zodynelis/>

Lytinis tapatumas yra susijęs su subjektyviu individo socialinės lyties pajautimu, kuris gali tiek atspindėti, tiek neatspindėti asmens biologinę lytį ir apimti individualų savo kūno suvokimą bei kitas lyties išraiškos formas (t. y. „lyties išraiška“) kaip, pavyzdžiui, apranga, kalba bei manieros. Asmens lytis dažniausiai nulemiama gimstant ir tampa socialiniu bei teisiniu faktu. Vis dėlto kai kurių asmenų socialinė lytis (angl. *gender*) nesutampa su šiemis asmenims priskirta biologine lytimi (angl. *sex*) – tokie asmenys yra vadinami translyčiais. Lytinis tapatumas neturėtų būti tapatinamas su asmens seksualine orientacija. Translyčiai asmenys gali būti tiek heteroseksualūs, tiek biseksualūs, tiek ir homoseksualūs.

Queer – angliškas žodis, iš pradžių reiškęs keistumą, iškrypimą, kitoniškumą. Šiandien šis terminas gali būti vartojamas žmonių tapatybei įvardyti, tuo pat metu kvestionuojant heteronormatyvumą ir lyčių binariškumą.

Seksualinė orientacija (angl. *sexual orientation*) – nuolatinis emocinis, romantinis, seksualinis ar jausminis potraukis kitiems asmenims. Seksualinės orientacijos skalė svyruoja nuo išimtinio heteroseksualumo iki išimtinio homoseksualumo ir apima įvairias biseksualumo formas.

Transfobija reiškia panašų fenomeną kaip ir homofobija, tik yra išskirtinai susijusi su baime ir nepalankumu transseksualiems asmenims ar lyties neatitikimui. Homofobijos ar transfobijos išraiškos apima diskriminaciją, kriminalizavimą ir marginalizavimą, socialinę atskirtį ir fizinį smurtą seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pagrindu.

Transseksualūs asmenys – tai asmenys, kurių socialinė lytis skiriasi nuo biologinės lyties, t. y. tokie, kuriems būdingas noras išreikšti savo lytinį tapatumą nesivadovaujant biologinės lyties padiktuotomis normomis. Transseksualai jaučia vidinį poreikį savo apranga, aksesuarais, manieromis, kalba, naudojama kosmetika ar kūno pokyčiais pristatyti save skirtingai nei reikalauja su biologine lytimi susiję socialiniai lūkesčiai. Ši sąvoka lietuvių kalboje apima ne tik skirtingo lytinio tapatumo asmenis (angl. *transsexual*), bet ir asmenis, kurie nenori būti identifikuojami kaip „vyras“ ar „moteris“ (angl. *transgender*). Vis dėlto terminas translyčiai asmenys dažnai vartojamas kaip angliško žodžio „transgender“ atitikmuo² ir traktuojamas kaip platesnė

2 Kuktoraite E. (2014). Lietuvių kalbos institutas: terminas „translytis“ – vartotinas. Nacionalinė LGBT* asmenų teisių gynimo asociacija LGL. Internetinė prieiga: <http://www.lgl.lt/naujienos/lietuviu-kalbos-institutas-terminas-translytis-vartotinas/>

sąvoka negu transseksualai. Šiuo požiūriu sąvoka „translytis“ apima visus žmones, kurie jaučiasi kitokie negu jų biologinė lytis. O žodis „transseksualai“ apima asmenis, kurie jaučiasi esantys priešingos lyties negu jų biologinė lytis ir nori pasikeisti savo lytį medicininio būdu, kad galėtų visą gyvenimą nugyventi kaip priešingos lyties atstovai.

Pastaba. Šioje metodinėje priemonėje laikomasi pastarojo požiūrio ir žodis „translytis“ vartojamas kaip skėtinis terminas.

Transseksualus vyras yra asmuo, kuris pagal savo biologinę lytį yra „moteris“, bet jo lyties tapatybė yra „vyro“ arba apima vyriško lytinio tapatumo spektrą. Transseksuali moteris yra asmuo, kuris pagal savo biologinę lytį yra „vyras“, bet pagal lytinį tapatumą yra „moteris“ arba apima moteriško lytinio tapatumo spektrą. Analogiškai apibūdinimai vartojami apibrėžiant ir transseksualių asmenų seksualinę orientaciją, t. y. remiantis būtent jų lytiniu tapatumu, o ne biologine lytimi. Pavyzdžiui, heteroseksualus transseksualus asmuo yra transseksualus vyras, kuris jaučia potraukį moterims, o lesbietė transseksuali moteris jaučia potraukį kitoms moterims.

Transvestitas (angl. *transvestite*) – asmuo, kuris kartais, dažnai ar visuomet rengiasi tradiciškai su priešinga lytimi siejamais drabužiais. *Drag queens* – tai vyrai, kurie pramoginiiais tikslais įkūnija moteris, hiperbolizuodami jos paveikslą savo elgesiu, apranga, makiažu ir pan.

Translytiškumas psichiatrijoje

Nors PSO tarptautinėje ligų klasifikacijoje galima rasti diagnozių, susijusių su lyties tapatumu, nėra vienareikšmės nuomonės ir atsiranda vis daugiau svarstymų, ar tokios diagnozės apskritai reikalingos. 2018 m. PSO pristatė atnaujintą klasifikaciją, pagal kurią translytiškumas³ iš ankstesnės „psichinės sveikatos, elgsenos ir nervų sistemos vystymosi sutrikimų“ grupės perkeliamas į naują kategoriją – „būsenų, susijusių su seksualine sveikata“³ Taip siekiama sumažinti translyčių asmenų stigmatizavimą ir paskatinti visuomenės toleranciją. Taip pat tikimasi, kad šie pokyčiai pagaliau užbaigs dešimtmečius trukusį priverstinį translyčių ir kitų LGBT asmenų „gydymą“ ir net sterilizaciją, „atvertimo terapijos“ ar „pataisomosios terapijos“ (angl. *conversion therapy*) praktiką ir kitas žalingas bei fiziškai ir psichologiškai lu-

3 Pasaulio sveikatos organizacija. Bulletin of the World Health Organization 2016;94:790-791. doi: <http://dx.doi.org/10.2471/BLT.16.021116>

šinančias praktikas.

Psichikos sveikatos požiūriu translytiškumo kontekste svarbiausia tai, kiek žmogaus elgesys ir jo emocinės būsenos neleidžia jam pačiam jaustis gerai ir kiek tai kenkia aplinkiniams. Dažnu atveju sunkumai, kurių patiria translyčiai asmenys, kyla iš aplinkos, kuri jų nepriima, niekina ir žemina. Žmogus, kuris yra verčiamas atsisakyti savojo „aš“ tokio, kokį jis save suvokia, išgyvena didžiulį vidinį konfliktą. Tokių išgyvenimų patiria ne tik tie, kurie aktyviai verčiami atsisakyti savo vidinio „aš“ vaizdinio, bet ir tie, kurie nedrįsta prisipažinti, kokie jie yra ir gyvena jiems patiems svetimą gyvenimą – tokį, kokio iš jų tikisi visuomenė ir neretai artima aplinka.

Translytiškumo priežastys ir jį lemiantys veiksniai negali būti vertinami vienareikšmiškai ir šiuolaikiniai mokslininkai apskritai atsisako skirstymo tarp „įgimta“ ir „įgyta“, kadangi genetiniai ir aplinkos veiksniai yra glaudžiai persipynę. Yra ne viena teorija apie translytiškumo kilmę ir žmogaus lyties prigimtį apskritai⁴, tačiau viena yra labai aišku – translytiškumas pasireiškia jau labai ankstyvame amžiuje. Su priešinga lytimi siejamas elgesys (pvz. berniukai, norintys rengtis suknelėmis) nebūtinai yra translytiškumo požymis, tačiau kartais tai gali būti pakankamas indikatorius, jei toks vaiko elgesys yra pasikartojantis, nuoseklus ir atkaklus⁵: jei vaikas, kuris pagal savo biologinę lytį yra vyras, porą kartų nori apsirengti suknelę ir sako, jog nori būti mergaitė, jis veikiausiai nėra translytis, bet jei tai tęsiasi keletą mėnesių ir vaikas taip elgiasi nuosekliai, yra tikimybė, jog jis translytis.

Svarbu suvokti, jog translytiškumas nėra „fazė“, kuri „išaugama“, todėl neigimas, pyktis ar bausmės yra ne tik neefektyvios, bet ir žalingos translyčio asmens psichinei sveikatai. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog lyties tapatybė yra *fluidiška* (taki, kintanti), todėl gali kisti per žmogaus gyvenimą, tačiau šie pokyčiai turi vykti natūraliai, be prievartos. Geriausia, ką gali padaryti jauno translyčio asmens tėvai, mokytojai ir kiti artimos aplinkos žmonės, yra kreiptis į jį jo norimu vardu ir vartoti jo pageidaujamus įvardžius kalbėdami apie jį trečiuoju asmeniu; domėtis translytiškumo tema ir translyčių asmenų patiriamomis problemomis bei iššūkiams; parodyti jam savo

4 Baksh, M. (2013). *Nature vs. Nurture and the Gender Divide: What really determines our gender identity?* Internetinė prieiga: <https://www.researchgate.net/publication/236579433>

5 Human Rights Campaign. *Transgender Children & Youth: Understanding the Basics*. Internetinė prieiga: <https://www.hrc.org/resources/transgender-children-and-youth-understanding-the-basics>

palaikymą ir supratimą, o tapus transfobinių apraiškų liudininku, užkirsti joms kelią ir aiškiai parodyti, jog to netoleruosite, ir kad kiekvieno asmens tapatybė turi būti gerbiama.

Translyčių asmenų situacija Lietuvoje

Lietuvos kontekste viena iš esminių teisinių problemų, su kuria susiduria translyčiai asmenys, yra tai, kad didžioji dalis jiems išduotų dokumentų neatitinka nei išvaizdos, nei lyties, su kuria jie save tapatina. Absurdiška tai, jog norint pasikeisti dokumentus, kur būtų nurodyta kita lytis nei buvo priskirta asmeniui gimus, iš translyčių asmenų Lietuvoje reikalaujama pasidaryti lyties keitimo operaciją. Kaip jau buvo minėta anksčiau, ne visi translyčiai asmenys nori tokio pobūdžio chirurginių intervencijų ir tokį reikalavimą galima laikyti šiurkščiu žmogaus teisių pažeidimu. Kita vertus, Lietuvoje lyties keitimo operacijos net nėra reglamentuotos, todėl nėra atliekamos, nors medikai ir turi tam pakankamų medicininių žinių. Net ir kvalifikuoti specialistai neretai atsisako atlikti, pavyzdžiui, krūtų šalinimo operaciją, bijodami prarasti licenciją. Neretai neturėdami kitos išeities translyčiai asmenys renkasi savarankiškai pradėti vartoti hormonus nelegaliai, kas gali turėti rimtų padarinių jų sveikatai.

Taigi, nors LR Civilinio kodekso 2.27 str. numatyta asmens teisė pasikeisti lytį, jei asmuo tai norėtų atlikti Lietuvoje, tai neįmanoma, nes nėra priimtas tai reglamentuojantis įstatymas, nėra diagnostikos ir gydymo aprašo,

nereglamentuota ir hormonų terapija. Translyčiai asmenys iki šiol priversti lyties keitimo operacijas atlikti užsienyje, o tada kreiptis į teismą dėl asmens dokumentų keitimo. Nuo 2017 m. teisinėje praktikoje atsirado kitas kelias – keliems translyčiams asmenims asmens dokumentai buvo pakeisti remiantis psichiatro diagnoze, t.y., be privalomų chirurginio pobūdžio reikalavimų⁶. Nors 2007 m. Europos žmogaus teisių teismas byloje L. prieš Lietuvą priėmė sprendimą, kuris įpareigojo Lietuvą priimti reikalingą įstatymą, kad LR piliečiai turėtų teisę pasikeisti lytį, šis sprendimas iki šiol neįvykdytas, o Europos Tarybos Ministrų komitetas nusprendė Lietuvai taikyti sustiprintą priežiūrą.

Ką tai reiškia translyčiams Lietuvos piliečiams? Dėl to, kad faktinė translyčių asmenų išvaizda neatitinka asmens dokumentų įrašų, translyčiai asmenys patiria diskriminaciją ir viktimizaciją, galiausiai jaučia daugybę nepatogumų kasdienybėje, kai reikia aiškintis visiškai nepažįstamiems žmonėms, gintis nuo įtarimų, kad dokumentas padirbtas ir pan. Jie iki šiol neturi galimybės gauti tinkamas fizinės ir psichikos sveikatos paslaugas, nes Lietuvoje labai trūksta specialistų, kurie turėtų žinių ir reikiamą specializaciją: ypač trūksta psichikos sveikatos specialistų, kurie atsižvelgtų į LGBT asmenų poreikius.

2015 m. ES Pagrindinių teisių agentūra atliko LGBT respondentų tyrimą⁷, kurio duomenimis 60 proc. apklaustų translyčių asmenų Lietuvoje per pastaruosius penkerius metus patyrė fizinį smurtą arba seksualinę prievartą, o 55 proc. translyčių respondentų per paskutinius 12 mėnesių susidūrė su diskriminacija ar priekabiavimu dėl savo lyties tapatybės. Dažnai vis dar įsivaizduojama, kad tokio pobūdžio smurtas yra nepažįstamųjų išpuoliai gatvėje, bet yra šeimų, kurios, sužinojusios, jog jų vaikas translytis, jų išsižada ir išmeta į gatvę⁸. Opi problema yra ir tai, kad translyčiai asmenys ir LGBT asmenys apskritai bijo kreiptis į teisėsaugą dėl smurto, patirto artimoje aplinkoje, nes bijo būti sumenkinti ir išjuokti bei dažnai net netiki, kad jiems bus suteikta pagalba. Transfobija nėra išimtinai tik Lietuvos problema, tai yra sisteminė problema, susijusi tiek su žmonių sąmoningumu, tiek su švietimo

⁶ Lietuvos psichologų sąjunga (2018). Dėl translyčių asmenų teisių į reikalingas sveikatos priežiūros paslaugas užtikrinimo. Internetinė prieiga: <http://www.psichologusajunga.lt/index.php?p=867&lng=lt>

⁷ European Union Agency for Fundamental Rights. (2015). EU LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. doi:10.2811/37969

⁸ Lietuvos žmogaus teisių centras (2017). LRT RADIJO laida „Kita tema“. Translyčiai asmenys Lietuvoje: prisipažinę paaugliai kartais išmetami iš namų. Internetinė prieiga: <http://manoteis-es.lt/straipsnis/translyčiai-asmenys-lietuvoje-prisipazine-paaugliai-kartais-ismetami-namu/>

ar politinės valios trūkumu. Šias problemas būtina spręsti kuo skubiau, nes jų ignoravimas yra žalingas ne tik tranlyčiams asmenims, bet ir visuomenei apskritai.

DETALUS METODO APRAŠAS FILMO PERŽIŪROS IR APTARI-MO METU:

1. Įžanga: pasisveikinkite su mokiniais. Papasakokite, ką veiksime šią pamoką, trumpai pristatykite filmą. Papasakokite, kad šis filmas yra žiūrimas naudojantis platforma „Nepatogaus kino klasė“ ir kad tai yra dalis festivalio „Nepatogaus kinas“ – tai yra dokumentinių filmų festivalis žmogaus teisių tematika – ir pakvieskite moksleivius į festivalį.

Dalis mokinių gali nežinoti, kas yra translytiškumas, todėl skirkite keletą minučių aptarti esminiams dalykams. Nemažai moksleivių yra gana įgudę anglų kalbos vartotojai, todėl jiems gali būti aiškiau, jei kalbėsime pristatydami ir angliškus terminus.

Biologinė lytis (angl. *sex*) yra požymiai (tokie kaip lytiniai organai ar tam tikras chromosomų rinkinys), kuriais remiantis identifikuojama, ar asmuo yra vyras, moteris, ar tarpalytis asmuo (angl. *intersex*).

Socialinė lytis (angl. *gender*) yra asmens elgesio ir veiklos (apdranga, šukuosena, kūno kalba, profesija, hobiai) visuma, kuri kultūriškai yra identifikuojama kaip „vyriška“ ar „moteriška“. Tai, kaip šiuos dalykus išreiškia pats asmuo, vadinama lyties raiška. Jeigu asmuo save tapatina su kita lytimi, nei jam buvo priskirta po gimimo, šis žmogus yra translytis. Reikėtų mokiniams pabrėžti, kad tai yra pats bendriausias terminas ir kad asmuo gali nenorėti savęs tapatinti su jokia lytimi ir pasirinkti save identifikuoti vartodamas kitus terminus, pavyzdžiui, queer (žr. žodynėlį).

Jeigu klasėje/salėje atsiranda pasipiktinusių tuo, ką kalbate (dažnos pastabos - kad tai nenormalu ar smerktina), reikėtų iškart sureaguoti ir paaiškinti, kad žmogaus tapatybė negali būti „neteisinga“ ar „nenormali“, ir paprašyti, jog diskusijos dalyviai pasistengtų atsiriboti nuo savo išankstinio nusistatymo ir į šią diskusiją pažvelgti atvirai ir tolerantiškai.

2. Aptarkite užduotis, duotas medžiagoje, kad moksleiviai žinotų, į ką atkreipti dėmesį žiūrint filmą. Akcentuokite, kad šie klausimai padės jums visiems vėliau diskutuoti. Nuspręskite ir informuokite dar prieš peržiūrą, ar

moksleiviai atliks užduotis filmo metu (jei klasėje užtenka apšvietimo), ar užduotims atlikti turės laiko iš karto po peržiūros, t.y. žiūrint filmą jiems nieko rašyti nereikės.

3. Filmo peržiūra ir veikla jos metu: filmas trunka 24 minutes. Priklausomai nuo pasirinkimo, per šį laiką tik žiūrimas filmas arba tuo pačiu metu atliekamos ir užduotys dalomojoje medžiagoje.

4. Filmo aptarimas: filmui pasibaigus, duokite kelias minutes vaikams (pabaigti) užpildyti užduočių lapą ir paprašykite visiškos tylos tai darant. Tai padės jiems susikaupti ir trumpai apmąstyti filmą ir pasiruošti diskusijai.

Aptarimą pradėkite nuo klausimų, ar jiems patiko filmas, kuo (ne)patiko, kas labiausiai įsiminė bei nustebino? Surinkę pirmuosius įspūdžius ir „pralaužę ledus“, suaktyvinę auditoriją, pasiūlykite pereiti prie užduočių lapo. Kartu aptarkite užduočių atsakymus.

ŽEMIAU PATEIKTI KLAUSIMAI IR PAPILDOMA INFORMACIJA MOKYTOJUI:

1 užduotis

Ar žiūrint filmą tau kilo daug klausimų? Kokie tie klausimai? (Vienam moksleiviui uždavus klausimą, galite paprašyti kitų moksleivių pasiūlyti atsakymą arba kelis).

2 užduotis

Pakalbėkite su mokiniais apie filmo herojus ir jų šeimos narius.

- Ką žinome apie filmo veikėjus? Kokios jų istorijos?
- Kas jų ir jų šeimos gyvenimuose pasikeitė nuo to laiko, kai jie suprato, jog yra translyčiai arba neatitinka standartinio visuomenės įsivaizdavimo apie tai, koks turi būti berniukas/mergaitė (angl. *gender non-conforming*)⁹? Koks jų gyvenimas dabar?
- Kas jiems svarbu? Kada ir dėl ko jie džiaugiasi, o kada jaučiasi neramūs, liūdni ar pikti? Ko jie bijo? Apie ką svajoja?

Pagrindiniai filmo veikėjai:

Tru (13 m.) – translytė mergaitė, kuri su nekantrumu laukia, kol rugsėjį

⁹ Ne visi filmo herojai identifikuoja save kaip translyčius asmenis.

pradės lankyti vidurinę mokyklą. Ji yra žmogaus teisių aktyvistė – kovoja už translyčių asmenų teises mokyklose.

- Tru sako, kad jai patinka undinės, nes jos yra dviejų pasaulių dalis ir kartais joms tenka pasirinkti, kuriame pasaulyje gyventi, todėl ji jaučia turinti su jomis daug bendra. Ką ji turi omenyje?
- Kodėl Tru pyko ant berniuko, kuris liepė jai eiti žaisti su berniukais, sakydamas, jog tai „nieko tokio“?
- Kodėl Tru iš pradžių bijojo atsiskleisti tėvams? Kas nutiko, kai ji tai pagaliau padarė?
- Kaip Tru atsiskleidimą priėmė kiekvienas iš tėvų?
- Savo pereinamojo laikotarpio (angl. transition) pradžioje Tru mėgo viską, kas tradiciškai yra mergaitiška – princeses, rožinę spalvą ir pan. Kaip yra dabar?
- Tru sako, jog yra „mergaičių dėžutėje“, bet ir viena koja iš jos išlipusi. Ką ji turi omenyje?
- Tru ilgą laiką buvo priversta dėvėti berniukišką mokyklinę uniformą. Kaip ji dėl to jautėsi?
- Su kuo Tru norėtų susitikinėti?

Milo – translytis berniukas, kuris domisi NASA ir fotografija.

- Milo laukia, kol jam ims želti barzda. Kodėl jam tai taip svarbu?
- Mokykloje Milo turėjo nuotraukoms pozuoti kaip mergaitė. Kaip jis dėl to jautėsi? Kodėl kiti vaikai nenorėjo, kad jis pozuotų kaip berniukas?
- Milo sau anksčiau yra pasakęs: „Pasakiau sau, kad turiu atgimti kaip berniukas“. Kaip yra dabar? Ar jis vis dar to nori?
- Kaip reagavo Milo mama, kai jis paprašė nupirkti jam berniukiškų apatinių ir nebepirkti suknelių?
- Milo labai vertina savo tėtį ir brolių. Ko jis iš jų mokosi?
- Kaip Milo mergina reaguoja į tai, jog jis yra trans?

Lili (13 m.) – mergina, kuri neatitinka tipinio merginos paveikslo: ji už-

siima kovos menais, yra sportiška, trumpais plaukais. Ji nėra translytė, bet žmonėms dažnai sunku suprasti, kad ji yra mergaitė.

- Lili sako, kad jei ji bandytų pritapti, jos gyvenime būtų daug mažiau streso. Kodėl?
- Kaip jautėsi Lili per vienas bėgimo varžybas, kai žmonės iš jos juokėsi? Kodėl jie juokėsi?
- Kaip Lili jaučiasi būdama mergaitė? Ką jai reiškia būti mergeite?
- Lili sako: „Mes priskiriame lytis spalvoms ir drabužiams, bet tai yra visiškai nesvarbu“. Apie ką ji kalba?

Beksas (Bex) (8 m.) – translytis berniukas, mėgsta žaisti lauke, turi dvyneę seserį Heterą ir vyresnę sesę Samantą.

- Beksas sako, jog jam pavojinga viešai kalbėti apie savo praeitį. Kodėl?
- Anksčiau Bekso vardas buvo Rebeka. Kaip jis jaučiasi tai prisiminęs?
- Beksas nenori eiti į mergaičių tualetą. Kodėl?
- Ką Beksas sako apie berniukus, kurie žaidžia su mergaičių žaislais ir atvirkščiai?

Foks (Fox) – meniška tokios lyties tapatybės (angl. gender-fluid) asmenybė. Įvardis, kuriuo kreipiamasi į Fox, yra vienaskaitinis „they“, o tai problemiška verčiant į lietuvių kalbą, nes lietuvių kalboje vis dar nėra tinkamo įvardžio nusakyti asmeniui, kuriam nepriimtini įvardžiai „jis“ arba „ji“.

- Kodėl Foks neina į tualetą mokykloje?
- Foks sako, jog jaučiasi kaip taikynys, ir yra tikra, kad gali apsiginti, bet to nedaro, nes nenori daugiau rūpesčių. Ką tai reiškia?
- Foks dažnai leisdavo laiką su mergaitėmis, kol to neuždraudė tėvai. Kodėl jie tai padarė?
- Kokie Foks santykiai su mama?
- Kokią vietą Foks gyvenime užima menas?

5. Apibendrinimas.

- Ar liko dar neatsakytų klausimų, kuriuos norėtum užduoti?
- Kas tau yra svarbiausia, ką išmokai ir išsineši iš šio filmo bei diskusijos?

Galite paprašyti moksleivių užbaigti sakinį: „Svarbiausias dalykas, kurį šiandien sužinojau.“

PATARIMAI VEDANTIEMS/MOKYTOJAMS:

LGBT moksleiviai, moksleiviai, kurie nėra tikri dėl savo tapatybės, bei tie, kurių šeimose yra LGBT asmenų, gali jaustis ypač pažeidžiami, diskutuodami lyties tapatybės tema su bendraamžiais. Paskatinkite moksleivius būti jautrius vienas kitam ir būkite pasiruošę, kad kai kuriems moksleiviams gali prireikti individualaus pokalbio. Prieš pradėdamas pamoką, apsvarsykite galimybę pasitarti su moksleivių tėvais, mokyklos administracija ir psichologu, kad esant reikalui, jie taip pat būtų pasirengę padėti, jei moksleivis norėtų kreiptis profesionalios pagalbos.

Norėdami į diskusiją įtraukti kuo daugiau dalyvių, stenkitės kartais apibendrinti jų pasisakymus, taip parodydami, jog juos išgirdote ir vertinate jų nuomonę. Nebijokite užduoti ir tikslinamųjų klausimų, perklausti ką tik pasisakiusio žmogaus. Taip pat svarbu sugretinti išsakytas nuomones ir jų sąveiką bendrame kontekste. Kita vertus, gerbkite tuos mokinius, kurie nenori pasisakyti ir nespauskite jų to daryti.

TEMOS TĘSTINUMUI:

- Norėdami labiau kontekstualizuoti tai, ką aptarėte su moksleiviais, galite jiems pateikti daugiau medžiagos apie Lietuvos translyčių asmenų problemas ir išgyvenimus, parodydami jiems vieną ar keletą filmų iš „Dokumentikos namų“ Youtube grojaraščio „Tai tik kūnas, o čia AŠ“¹⁰.
- Namų darbams moksleivių galite paprašyti patyrinėti kultūras, kuriose tradiciškai išskiriama ne tik vyriška ir moteriška lytis, pavyzdžiui hidžros („hijra“) arba čakos („chhakka“) pietų Azijoje, „two-spirited“ kai kuriose Amerikos čiabuvių kultūrose, „mahu“ havajiečių kultūroje, „fa’afafine“ samojiečių kultūroje, „kathoey“ Tailande, „waria“ Indonezijoje, „muxe“ Mek-

¹⁰ Dokumentikos namai. Tai tik kūnas, o čia AŠ. Internetinė prieiga: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLiP9qM7WAaimlAG6WTGIDL7G4vZm8V6i1>

sikoje ir pan. Aptarimą galite surengti per kitą pamoką.

- Su vyresniais moksleiviais galite surengti diskusiją ar debatus su translyčių asmenų teisėmis susijusiomis temomis, kurios iki šiol yra gana sudėtingos tarptautiniu mastu, pavyzdžiui, translyčių asmenų karinės tarnybos klausimas¹¹ ar įstatymai, reglamentuojantys bendrų tualetų ir persirengimo kambarių prieinamumą¹² translyčiams asmenims.

Metodinę priemonę parengė Edita Jančiauskienė ir Lietuvos žmogaus teisių centras.

Metodinės priemonės parengimas bendrai finansuojamas Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programos lėšomis (2014-2020). Metodikos parengimą parėmė Vilniaus miesto savivaldybė ir Lietuvos kino centras.

Už šios metodinės priemonės turinį atsakingas jos autorius; jis negali būti laikomas Europos Komisijos ar kitų Europos Sąjungos institucijų nuomone. Europos Komisija neprisiima jokios atsakomybės už leidinyje pateiktos informacijos panaudojimą.

¹¹ Stark, L. (2017). Lawmakers, LGBTQ groups divided over transgender military service. Internetinė prieiga: <https://edition.cnn.com/2017/07/26/politics/transgender-military-ban/index.html>

¹² The New York Times (2017). Understanding Transgender Access Laws. Internetinė prieiga: <https://www.nytimes.com/2017/02/24/us/transgender-bathroom-law.html>

PRIEDAS NR. 1

FILMO „GROŽIS“ UŽDUOČIŲ LAPAS

1 užduotis. Užsirašyk klausimus ir mintis, kurių tau kilo žiūrint filmą.

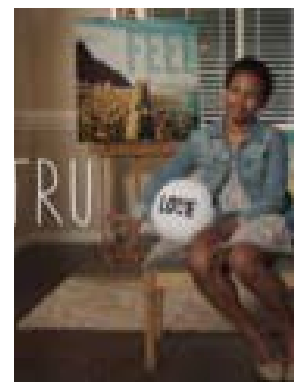

---

2 užduotis. Aprašyk pagrindinius filmo veikėjus: Tru, Milo, Beksą (Bex), Lili, ir Foks (Fox). Kas jie, kokie jie? Kuo jie domisi? Kas jiems svarbu?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Metodinę priemonę parengė Edita Jančauskienė